

KRÖNIKA

Även liberaler har sina trolltrummor och Svante Folin konfronterar dem med yanomamö-folket. Hur stora rättigheter ska de ha?

Uråldrigt är urinne

Ur- och naturfolk är inne. När 2 000 renägande samer gör anspråk på 40 procent av Sveriges yta väcker detta stor anklagning i upplysta kretsar. Ärkebiskop Hammar har krälat i stoffet och blett samerna om syndaförlåtelse för begångna, klerikala brott. Han lovar att samiska ikoner ska ingå i framtida, kristna sakrament – varför inte gärna krucifixet med trolltrummor? Finast av alla urfolk är indianerna, som genom virusinfektioner nästan utrotades i Amerika. Överlevande, nordamerikanska ättlingar försörjer sig numera främst som entreprenörer i kasino-branschen, vilket inte hindrar att de är insvepta i en ekofisk nimbus. Att de under sin invasion av Amerika för cirka 12 000 år sedan inom loppet av tusen år utrotade fyra av fem större däggdjursarter omfattas av den akademiska amnesin.

I Sydamerika finns det fortfarande ett fåtal riktiga indianer, som lever nära naturen. De bäst dokumenterade i den antropologiska litteraturen är yanomamö.

Stammen utgörs av 10 000 individer, som lever i regnskogen kring floden Orinoco i Venezuela och Brasilien. Sedan 1964, då Napoleon Chagnon lyckades etablera kontakt med dem, har de varit föremål för en av de mest intensiva studierna i den antropologiska litteraturen. På senare tid har deras ömkliga predikament ägnats ett stort antal böcker och en uppsjö av tidningsartiklar. Den senaste är *Murder in the rain forest* av Ian Rocha som dokumenterar stammens sorgliga och ohållbara situation.

UNDER DET SENASTE ÅRTONDET har guldgrävare invaderat deras mineralrika territorium. 1993 rördade guldetarna brutalt ett mindre antal yanomamö-indianer, vars släktingar i sin tur hämnades. Massakerns omfattning överdrevs och väckte ett ramaskri – Brasilien stod vid skampålen.

Obestridligen hotar gruvintressena yanomamös etniska särart, dessutom förstör de regnskogen. Indianerna förväntar sig en strid ström av gåvor som kompensation för intrånget på deras revir. När strömmen sinar blir de mordiskt sura. Deras hälsa har försämrats drastiskt av malaria, och barnadödligheten är fem gånger högre än det brasilianska genomsnittet.

Men för en urfolksvarmande liberal är yanomamö-kulturen en mardröm, den inkarnerar allt de avskyr. I antropologisk litteratur kallas de kort och gott "det vilda folket". Kardinaldygden är "waiteri" – vildhet. Krig är deras passion och främsta sysselsättning. De lever i ständig konflikt med angränsande yanomamö-bosättningar. Våldsspiralen har fem grader – bröstbankningsduellen, klubbslagmålet, spjutkampen, mördarräiden och gästöverfallet.

KVINNOR LEVER I KONSTANT bävan för sina män. När mannen kommer hem till byn från en jakttur eller något mer minstert ofog, släpper hustrun allt hon har för händer och störtar hem för att snabbast möjligt tillreda en måltid. Skulle hon visa sig senfärdig är mannen i sin fulla rätt att misshandla henne med knytnävar eller klubba. Många är betydligt grymmare och använder machete eller yxa som tillhygge, respektive skjuter en pil i någon icke livsviktig kroppsdelt, till exempel skinka eller ben, eller bränner dem med glödande vedträn. Gang-bangs under narkotikarus tillhör rutinerna. Små gossar lärs tidigt att misshandla sina systar som en framtida träning i kvinnovåld. Att nyfödda flickor mördas tillhör ordningen i detta supermacho-samhälle.

Yanomamö-indianerna är onekligen en svår nöt att knäcka för postkoloniala människorättsaktivister.

30 maj 2000

SVANTE FOLIN

FOTO: BIRBN LARSSON-ÅKUS/SCANPIX

Minsta mörkt kan låta som en ubåt när svenska marinen lyssnar.

Många minskar i sjön

Försvaret

Ubåtsfrågan: En kritisk granskning av den svenska nutidshistoriens viktigaste säkerhetspolitiska dilemma
Verdandebatt, 1999

Ett gediget försök att gå till botten med ubåtsfrågan har gjorts av en medborgargrupp. Stefan Lindgren anmäler.

Den 27 oktober 1981 grundstötte en sovjetisk ubåt, U 137, i Gåsefjärden utanför Karlskrona. Händelsen följdes av 4 700 andra enskilda observationer av "bedömt ubåtsrelaterade föremål av olika slag" (SOU 1995:135).

Medborgargruppen i ubåtsfrågan som bildades 1994 har gjort en aktningsvärd ansträngning för att kritiskt granska både gränskränkningen 1981 och de efterföljande incidenterna. Bland annat borgar före utrikesministern Lennart Bodström för saktligheten. Slutsatsen rörande U 137 är att den officiella ryska versionen (felnavigering) har "betydande stöd" i tillgängliga fakta. Efter vad vi nu vet om Sovjetunionens sammanbrott

1991 ter sig den tolkningen allt rimligare. Jag träffade själv kapten Gusitjin 1992 och han beskrev ingående missförhållandena som ledde till grundstötningen: "Radiopeljingen blev obrukbar när ubåten gick med sidan emot ett fiskefartyg. Ekolodet blev obrukbart för att det var uråldrigt. Detsamma kan man säga om gyrokompassen som inte var särskilt pålitlig."

GUSITJIN SJÄLV VAR OERFAREN (ett år som ubåtskapten) och talade bitert om sin överordnade, Avrukievitj, som inte hade gjort vad han skulle ombord. Men U 137:s intrång tolkades i tidens anda. Sovjetunionens inryckning i Afghanistan var i färskt minne och Reagan laddade för "stjärnornas krig". Skrupelfria politiker och militärer utnyttjade masspsykoson. "Sverige ansågs i realiteten vara i krig med Sovjet", skrev före arméchefen Nils Sköld, och han borde ju veta.

I den situationen tog sig Carl Bildt friheten att utpeka Sovjetunionen som ansvarig för Hårsfjärdenincidenten: "Vi kan veta att det är Sovjetunionen som kränker oss utan att kunna bevisa det", sa han i Svenska Dagbladet 9/12 1990.

Den pinsamma sanningen, fastslår Medborgargruppen, är att 19

års ubåtsjakt inte gett ett enda säkert bevis för en avsiktlig sovjetisk gränskränkning. Efter att ha kastat 3,5 miljarder i sjön kan vi konstatera att "vår kunskap om eventuella ubåtskränkningar mot Sverige är i stort sett obefintlig" (Nils Sköld). På den punkten har gruppen rätt, även om jag vill sätta frågetecken för den alltför tvärsäkra tesen att "vare sig öst eller väst skulle ha motiv att kränka svenskt vatten". Jag kan tänka mig en rad motiv från både Nato och Sovjet/Ryssland, men motiv är inte nog för fallande dom.

NÅR UBÅTSHYSTERIN VAR på topp restes det krav i riksdagen på att Sverige skulle avbryta gemensamma sjöräddningsövningar med den sovjetiska marinen i Östersjön. Spöklikt nog har den svenska regeringen just i år inställt en lika harmlös samövning, nu med kriget mot rebellerna i Tjetjenien som förevändning. Sannerligen: om inte Ryssland funnes så skulle vi behöva uppfinna ett.

Minsta mörkt, ja till och med en liten råka, lär jag mig i Medborgargruppens rapport, kan när den svenska marinen spetsar örönen ge ubåtsliknande ljud ifrån sig.

STEFAN LINDGREN

Svenskan som tabloid?

DEBATT/Svenska Dagbladet

Så har skälet till Svegfors avgång från Svenska Dagbladet meddelats. Lars Lindgren är inte förvånad.

När Mats Svegfors nyligen avgick som ordförande i Tidningsutgivareföreningen varnade han för kvalitetspressens tilltagande kommersialisering. Talet refererades på Svenskans kultursida den 24 maj, ett tilltag som väckte den nya tidningsledningens ursinne. Svegfors var djärvt nog att påstå att Schibstedkoncernens ledande man, Tinius Nagell-Erichsen, inte hade haft några publicistiska ambitioner med förvärvet av Svenska Dagbladet utan enbart profitmässiga. Avgången bottenade alltså i denna principiella konflikt.

ATT TIDNINGEN UNDER Hannu Olkinuora och Mats Johansson har utvecklats i antisvegforsk riktning ser även en blind. Svegfors va resonerande, medan ledarsidan numera är grovt förenklande. Där drivs antikommunistisk kampanj som

vore läsekretsen på glid över till Lars Ohly. Svegfors värnade om banden till forskarsamhället, medveten om tidningens starka tradition som det publicistiska Sveriges främsta intellektuella resurs. Olkinuora och Johansson hånar öppet den seriösa journalistiken för att den inte ser världen i svart och vitt. Svegfors ville skapa en oberoende dagstidning för politik, ekonomi och kultur, i linje med de bästa kontinentala förebilderna. Efterträdarna, lakejaktiga EU-supporters, tror att Europasamarbetet behöver ännu en Murdochsk tabloid.

INTERNET ÄR STÄMMINGEN på Svenskan tryckt. 35 medarbetare ska bort ur en redan flera gånger slimmad organisation. Ett nytt kontorslandskap i Klara kommer inte att rymma medarbetarrum med plats för bokhyllor och inte heller något klipp- eller bildarkiv. Efter striden om kulturchefens ställning ingicks ett vapenstillstånd, men när Peter Luthersson förr eller senare tvingas bort kommer den nye kulturchefen att få bita i kartet. Svenska Dagbladet har skaffat sig en ledning med inte mindre än sex nya redaktionschefer. Tre av dem föreslås nu av den från

Aftonbladet hämtade VD:n få dela på 95 procent av den lokala potter för lönehöjningar, 7 000 kronor per person. Sådant livrar upp folkotkel.

Management by perkele betyder under Hannu Olkinuora att självständiga avdelningschefer degraderas, medan hörsamma medelrättor tilldelas nyckelroller – också detta ett kvällstidningskoncept. Svenskar har i och för sig aldrig varit en lysande affär. Under sina hundra år har den sällan gett överskott. Det var inte heller idén, dess uppgift var opinionsbildande.

Niklas Stenlås visade i *Den inre kretsen* (Arkiv, 1998) att Näringslivets Fond på 1940-talet tillkom just för att hålla Svenskan vid liv och garantera existensen av en näringslivsvänlig rikstäckande dagstidning jämfört med företagets utgifter för marknadsföring är förlusterna försumbara. Det viktiga var att öppna för en genomtänkt borgerlig politik. Men den ambitionen har avskrivits. Det var därför Svegfors försvann och Olkinuora och Johansson kunde tillträda.

Och när borgerligheten ska bli regeringsfärdig igen, det vete gudarna.

LARS LINDGREN